

**МІСЦЕ ТА ФУНКЦІЇ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ДЕФІНІЦІЯХ
АНГЛОМОВНИХ СЛОВНИКІВ**

У статті розглядаються принципи використання параметричних прикметників *large, small, long, short* у словникових дефініціях Collins English Dictionary та Merriam-Webster Dictionary. Показано, що ці прикметники маркують оцінки розмірів певних об'єктів, подані авторами словників, і тому можуть розглядатися як вияв антропоцентризму.

Ключові слова: антропоцентризм, тлумачний словник, дефініція, параметричний прикметник, семантика розміру.

Жуйкова М. В., Чупрун А. І. Место и функции параметрических прилагательных в дефинициях англоязычных словарей. В статье рассматриваются принципы использования параметрических прилагательных *large, small, long, short* в словарных дефинициях Collins English Dictionary и Merriam-Webster Dictionary. Показано, что эти прилагательные маркируют оценки размеров определённых объектов, представленные авторами словарей, и поэтому могут рассматриваться как проявление антропоцентризма.

Ключевые слова: антропоцентризм, толковый словарь, дефиниция, параметрическое прилагательное, семантика размера.

Zhuikova M. V., Chuprun A. I. Place and functions of parametric adjectives in the definitions of the English language dictionaries. This article addresses the principles of usage of parametric adjectives *large, small, long, short* in the definitions of Collins English Dictionary and Merriam-Webster Dictionary. It is shown that these adjectives mark the estimations of sizes of different objects, given by the authors of the dictionaries; thus they may be considered as manifestation of anthropocentrism.

Key words: anthropocentrism, explanatory dictionary, definition, parametric adjective, semantics of size.

Категорія параметричності є однією з найдавніших, адже поняття розміру є фундаментальною якістю простору та належить до ключових категорій буття. Ще в давнину, оцінюючи розміри конкретних об'єктів, люди виражали їх за допомогою параметричних характеристик. У процесі людського розвитку коло предметів, описуваних за допомогою прикметників розміру, значно розширилося, що дало змогу сполучати параметричні прикметники з різними лексико-семантичними групами іменників, вживати їх у переносному значенні, використовувати для опису лексем у словниках.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях акцентується проблема антропоцентризму, який може набувати різних проявів та форм. Одним з типів мовних явищ, в яких можна виявити свідомість носіїв мови, є створені лексикографами словникові дефініції – мікротексти, призначені для опису лексичного значення через мінімальний набір ознак явища. В межах дефініцій одиниць різних тематичних груп велика роль належить прикметникам із семантикою розміру, оскільки просторовий параметр об'єктів є одним з базових при категоризації та концептуалізації позамовного світу.

Лексика на позначення розміру завжди привертала увагу дослідників, які розглядали властивості параметричних прикметників у різних мовних аспектах та на матеріалі різних мов. У сучасному мовознавстві є декілька напрямків досліджень лексики на позначення розміру. У працях Н. К. Зубовської, Л. І. Іванової, В. О. Коробейникової, О. М. Бондіної містяться спроби з'ясувати структуру параметричних лексем, проаналізувати їх синтаксичну та лексико-семантичну сполучуваність. Другий напрям представлений роботами Т. Г. Линник, О. В. Бублик, О. Ч. Кшановського, де зіставляються однотипні за значеннями прикметники різних мов та розвивається тема семантичних відношень між параметричними прикметниками. Третій напрям представляють роботи Г. М. Лукіної, К. П. Смоліної, Н. Г. Михайловської, які мають переважно діахронічне спрямування.

Незважаючи на підвищений інтерес лінгвістів до прикметників із семантикою розміру, низка питань, що виникають при аналізі цих одиниць, потребує ґрунтовного висвітлення та подальших досліджень. Зокрема, не з'ясованою залишається роль і місце параметричних прикметників у словникових дефініціях. Цим і визначається **актуальність нашого дослідження.**

Мета статті – проаналізувати особливості використання параметричних прикметників *large — small, long — short* у дефініціях англomовного словника Collins English Dictionary та

порівняти вживання параметричних прикметників у дефініціях двох англомовних словників: Collins English Dictionary та Merriam-Webster Dictionary.

Мета передбачає виконання таких завдань:

–здійснити вибірку дефініцій зі словників на літери А – R;

–виявити місце та роль параметричних прикметників у структурі дефініції;

–з'ясувати семантичне навантаження прикметників у межах дефініції;

–описати тематичні групи тих іменників, у дефініції яких включено параметричні прикметники;

–виявити роль ступенів порівняння параметричних прикметників у межах дефініцій.

Об'єктом дослідження є словникові дефініції, до складу яких входять параметричні прикметники *large, small, long, short*.

Предметом наукового аналізу є особливості використання параметричних прикметників *large, small, long, short* у дефініціях словника Collins English Dictionary.

Прикметники розміру, або так звані параметричні прикметники, давно привертати увагу дослідників. Як стверджує С. Ю. Семенова, «розміри характеризують об'єкти за величиною, тобто відображають їх здатність займати певні частини простору» [Семенова 2000, с. 117]. Крім того, розмір може інформувати про розташування об'єктів у просторі (відстань), про лінійний розмір (довжина, ширина, висота), про форму об'єктів (овальна, кругла тощо).

О. М. Шрамм параметричними вважає ті прикметники, які позначають лінійний розмір (*довгий – короткий, високий – низький, глибокий – мілкий, широкий – вузький, товстий – тонкий*). На його думку, для прикметників, які позначають лінійний розмір, характерне те, що вони містять лише ознаки, розташовані, так би мовити, по той чи інший бік від «точки відліку», при цьому вони відрізняються від інших параметрів простим і досить зручним способом виміру об'єктів. В той же час у свідомості людей існує «еталон» для певної ознаки стосовно якогось класу предметів [Шрамм 1978, с. 21].

Отформатовано: Шрифт: курсив

Існує декілька класифікацій прикметників зі значенням розміру. Т. А. Щебликіна структурує прикметники в залежності від точки відліку, поділяючи їх на геоцентричні (ті, що характеризують вертикальний простір та пов'язані з вимірами щодо поверхні землі, наприклад: *високий – низький, глибокий – мілкий* тощо) та антропоцентричні (ті, що характеризують горизонтальний простір та пов'язані з вимірами щодо людини як точки відліку, наприклад: *широкий – вузький, далекий – близький* тощо) [Щебликіна 2001, с. 4].

Отформатовано: Шрифт: курсив

Т. Г. Линник запропонувала семантичну класифікацію на основі понять центру (ядра) та периферії. Периферійні слова ототожнюються з центральними семантично, групуючись навколо них і формуючи в лексико-семантичній групі розміру відповідно конфронтвані за значенням величини мікрополя: загального розміру, висоти, товщини, ширини, довжини, глибини, причому кожне з мікрополів у свою чергу складається з двох додаткових, які виражають різні ступені прояву певної ознаки, наприклад, загальний розмір поділяється на два мікрополя – великого і малого розміру [Линник 1982].

Отформатовано: Шрифт: курсив

Певні компоненти поля можуть належати одному або більшій кількості функціонально-семантичних полів. Так, український прикметник *довгий* і англійський *long* у значенні «який має велику довжину» входять до складу загального поля параметричності, а у значенні «який охоплює значний проміжок часу; тривалий, довгочасний» – до складу поля темпоральності [Хавкіна 2009, с. 153].

Як відомо, функціонально-семантичні поля параметричності варіюють у різних мовах. Таке явище пов'язане з відмінностями у структурі мов та психології їх носіїв, національними рисами, менталітетом, певними історичними передумовами.

Мовна картина світу значно відрізняється від наукової, а тому слід мати на увазі, що енциклопедична інформація часто шкодить лінгвістичному опису, деталізуючи і доповнюючи його, але спотворюючи при цьому «реальну семантику і ту картину світу, яку передбачає мова» [Рахіліна 2000, с. 24]. Зазвичай картина простору в різних мовах має мало спільного з науковою фізично-геометричною моделлю простору, а тому параметрична

характеристика об'єктів у свідомості людини значною мірою пов'язана з людським фактором, іншими словами, підпорядковується ідеї антропоцентричності.

Існує думка, що біологічні характеристики людини, зокрема, особливості її анатомічної будови, мають безпосередній вплив на спосіб сприйняття і пізнання навколишньої дійсності. Ф. М. Шемякін стверджував: «Наші просторові уявлення пов'язані зі сприйняттям положення нашого тіла в просторі. Зміна цього положення призводить до зміни наших просторових уявлень, інакше кажучи, наші просторові уявлення постійно потребують нової інформації, яка б свідчила про зміну положення тіла носія цих уявлень» [Шемякін 1961, с. 89].

Одним з найважливіших просторових вимірів є вертикальна вісь, яка є невід'ємною характеристикою людського тіла, адже відображає характерну для людини просторову орієнтацію за нормальних умов. Так звана «вертикальність» здійснює безпосередній вплив на формування концептуальної картини світу, яка відображається за допомогою мовних засобів. Наприклад, високі об'єкти, як пише К. В. Рахіліна, «стоять, як і людина, вони закріплені знизу, мають опору, фундамент, основу, починаючи від яких вимірюється вертикальна протяжність об'єкта, при цьому основа часто збігається з поверхнею землі (*високе дерево, висока гора, tall/high tree, high mountain*)» [Рахіліна 2000].

Отформатовано: Шрифт: курсив

Як бачимо, антропоцентризм виявляється у більшості лексем, пов'язаних із поняттям норми, зокрема й параметричних прикметників, адже під час їх використання уявлення про людину виступає в якості природної точки відліку. Користуючись прикметниками на позначення розміру, людина характеризує предмети та явища, порівнюючи їх із собою як з еталонним просторовим опису. Ці прикметники відіграють важливу роль у створенні зорової картини в свідомості людей та у поглибленні уявлень про об'єкти навколишнього світу. Особливо цікавим є вживання досліджуваних лексем у словникових дефініціях, оскільки такі дефініції відображають певні аспекти нашого сприйняття різних параметричних характеристик та водночас беруть участь у формуванні понять у нашій свідомості.

У ході нашого дослідження була отримана та проаналізована суцільна вибірка словникових статей на літери А — R з англomовного електронного словника Collins English Dictionary, яка містить 350 дефініцій з параметричними прикметниками *large, small, long, short*, та аналогічна вибірка дефініцій з англomовного словника Merriam-Webster Dictionary. На основі цих матеріалів параметричні прикметники було проаналізовано таким чином: 1) відповідно до їх місця в межах дефініції, 2) відповідно до тематичних груп лексем, у тлумачення яких вони входять, 3) за семантикою багатозначних лексем *large, long* і *short* у межах дефініцій.

За результатами аналізу отриманої вибірки можемо стверджувати, що у 80% дефініцій параметричні прикметники знаходяться безпосередньо коло іменника, який має в дефініції статус архісеми. Наприклад: «Lasso — a *long* rope or thong with a running noose at one end, used for roping horses, cattle, etc». Значно рідше, приблизно у п'ятій частині дефініцій, параметричні прикметники вказують на ту чи ту периферійну ознаку описуваного об'єкта, наприклад: «Cabbage — any of various cultivated varieties of the plant *Brassica oleracea capitata*, typically having a *short* thick stalk and a *large* head of green or reddish edible leaves».

Щодо тематичних груп лексем, до опису яких входять параметричні прикметники *large, small, long, short*, то варто зауважити, що більшість таких лексем (196 дефініцій з нашої вибірки) позначають неживі об'єкти, створені внаслідок людської діяльності (артефакти). Найчастіше це назви різноманітних технічних приладів, будівель, видів одягу, предметів побуту, зброї (наприклад, «Baton — a *short* stick carried for use as a weapon, as by a policeman»).

Із об'єктами живої природи пов'язані 139 дефініцій, які стосуються переважно назв рослин та тварин (наприклад, «Cachalot — a *large* toothed whale, *Physeter catodon*, having a square-shaped head»), а також людей та міфологічних істот («Elf — one of a kind of legendary beings, usually characterized as *small*, manlike, and mischievous»). Крім того, ми виділили 15

дефініцій лексем на позначення явищ неживої природи, наприклад: «Nebule — (meteorology) a *small* cloud».

Характерно, що розглянуті параметричні прикметники в межах дефініцій, як в і мові в цілому, виступають не в одному, а в кількох значеннях. У значній частині дефініцій параметричні прикметники реалізують своє основне значення, тобто характеризують ознаку розміру. Проте ми виявили такі дефініції, де ці прикметники позначають або кількісну, або темпоральну ознаку. Наприклад, у дефініції «Mammal — a *large* class of warm-blooded vertebrates having mammary glands in the female, a thoracic diaphragm, and a four-chambered heart» лексема *large* вжита у кількісному, а не у просторовому значенні. Прикметники на позначення довжини *long* і *short* можуть набувати темпорального значення, наприклад, у дефініціях назв літературних та музичних творів: «Nocturne — a *short*, lyrical piece of music, esp one for the piano»; «Epic — a *long* narrative poem recounting in elevated style the deeds of a legendary hero, esp one originating in oral folk tradition»).

Серед інших особливостей вживання параметричних прикметників у словникових дефініціях відзначимо використання складених прикметників («Ladle — a *long-handled* spoon having a deep bowl for serving or transferring liquids»), а також— ступенів порівняння прикметників. Вищий ступінь порівняння використовується тоді, коли певний клас об'єктів порівнюється з подібними класами. Наприклад, в дефініції «Rabbit — any of various common gregarious burrowing leporid mammals. They are closely related and similar to hares but are *smaller* and have *shorter* ears» лексеми *smaller* та *shorter* вводять порівняння кроликів із зайцями. Найвищий ступінь прикметників, який трапляється у поодиноких випадках, вживається тоді, коли важливо підкреслити максимальний вияв певної ознаки, наприклад, «Geodesic or geodesic line — *the shortest* line between two points on a curved or plane surface».

Загалом використання параметричних прикметників як у мові в цілому, так і в складі дефініцій спирається на суспільні звичаї чи стандарти. Так, люди вважають оптимальними для використання ложки певної довжини, а тому для характеристики об'єктів, що мають довшу частину, ніж звичайна ложка, можуть бути використані дефініції на кшталт “a *long-handled* spoon”. Якщо ж проаналізувати групу лексем на позначення одягу, то очевидним стає порівняння розмірів речей із параметрами людського тіла, наприклад: “Kaftan — a *long* coat-like garment, usually worn with a belt and made of rich fabric, worn in the East”. Як відомо, кафтан — це вид чоловічого вбрання, яке майже сягає підлоги, тобто за довжиною прирівнюється до людського зросту, а тому його параметрична характеристика вводиться словом *long*.

Подекуди вживання в словникових дефініціях певних параметричних прикметників можна пояснити лише на основі знання тих чи тих реалій або культурних традицій. Зокрема, в групі транспортних засобів лише одна лексема — *cabriolet* — містить параметричний прикметник *small* (“Cabriolet — a *small* two-wheeled horse-drawn carriage with two seats and a folding hood”), хоча загалом кабріолет сам по собі аж ніяк не є малим і в групі запряжених транспортних засобів можна знайти менші за розміром об'єкти. Введення цієї ознаки розміру у дефініцію лексеми *cabriolet* можна пояснити, на нашу думку, тим, що порівняно з масивнішими видами кінних екіпажів, які передували кабріолету, або так званому кебу, він був значно легший, міг пересуватися швидше і займав менше місця на дорозі. Тому вживання у дефініції прикметника *small* не можна назвати цілком об'єктивним, адже воно зумовлене історичними та культурними обставинами, поширеними у Великобританії в 19 столітті.

Відмітимо також той факт, що параметричні прикметники у дефініціях у деяких випадках дублюють семантику самого іменника, якщо він містить префікси одиниць вимірювання, такі як *macro-*, *mega-*, *micro-*, *mini-*. Наприклад, «Microcar — a very *small* automobile». У подібних визначеннях прикметник на позначення параметричної або кількісної ознаки супроводжується інтенсифікатором *very*.

~~Крім того, було проведено~~ Порівняльний аналіз особливостей вживання параметричних прикметників *large*, *small*, *long*, *short* у двох англомовних словниках (**Collins**

Отформатовано: Шрифт: курсив

Отформатовано: Шрифт: курсив

English Dictionary та Merriam Webster Dictionary) дозволив виявити цікаві обставини їх використання. — у результаті чого вибірку було поділено на декілька груп. Зокрема, ми виокремили чотири групи дефініцій. До першої увійшли — лексеми, в яких параметричні прикметники в обох словниках вжито однаково, для характеристики тих самих аспектів певного позамовного явища. Другу групу складають — лексеми, що в одному словнику наявні, а в іншому відсутні; третю — лексеми, в дефініціях яких параметричні прикметники виявлено лише в одному із словників. Нарешті, в останню групу ми включили складають такі лексеми, у визначеннях яких хоча і використано параметричні прикметники, однак вони характеризують різні ознаки того ж самого явища чи предмета.

Таким чином, були проаналізовані особливості сприйняття різних категорій розміру та використання параметричних прикметників для їх опису. Приблизно в половині випадків вживання параметричних прикметників збігалось у дефініціях обох словників, що підкреслює необхідність та доцільність їхнього використання у визначеннях. Разом з тим у решті випадків в описі лексичних значень у двох словниках ми виявили значні відмінності. Це є свідченням того, що використання прикметників розміру є не тільки необов'язковим, а й не завжди доречним, оскільки може створити помилкові уявлення про об'єкти навколишньої дійсності.

Висновки. На основі опрацьованого словникового матеріалу можемо твердити, що параметричні прикметники вживаються передусім для позначення цілісного враження від реальності, а в структурі дефініції займають місце перед архісеомою. Разом з тим, прикметники розміру часто використовуються для характеристики якогось окремого параметру предмета чи явища, виконуючи ідентифікуючу роль для периферійної ознаки. Вживання таких прикметників свідчить про наявність певного еталону розміру реальності, сформованого в свідомості людей. Так, прикметники *large* і *long*, вжиті в словникових дефініціях, описують об'єкти чи їхні частини, які з точки зору носіїв мови є більшими за певний еталон, а слова *small* та *short*, відповідно, — меншими. Існування таких еталонів є яскравим свідченням чинника антропоцентризму, який закладено в семантиці мовних одиниць.

Отже, користуючись прикметниками розміру, людина характеризує об'єкти, порівнюючи їх або із своїм тілом як з еталоном просторового опису, або з подібними об'єктами, що свідчить про відсутність загальної об'єктивної норми у визначенні параметричних характеристик різноманітних явищ навколишнього світу. Дефініції лексем, до складу яких укладачі словників ввели параметричні прикметники, можуть служити яскравим-наочним прикладом суб'єктивності в оцінюванні позамовних явищ, особливо щодо їх кількісних параметрів.

Подальші дослідження, об'єктом яких є словникові дефініції, можуть бути спрямовані на виявлення ролі та місця інших параметричних прикметників, їхнього семантичного навантаження, а також на порівняльний аналіз словникових статей різних тлумачних словників.

Література

1. Линник Т. Г. Параметричні прикметники і їх становлення / Т. Г. Линник. — К.: Наукова думка, 1982. — 198 с.
2. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е. В. Рахилина. — М.: Рус. словари, 2000. — 416 с.
3. Семенова С. Ю. О некоторых свойствах имен пространственных параметров // Логический анализ языка. Языки пространств / С. Ю. Семенова. — М.: Языки русской культуры, 2000. — С. 117-125.
4. Хавкіна О. М. Структурування функціонально-семантичного поля параметричності в сучасних англійській та українській мовах // О. М. Хавкіна // Нова філологія. — Запоріжжя: ЗНУ, 2009. — Вип. 36. — С. 150-154.
5. Шемякин Ф. Н. О связи пространственных представлений с восприятиями / Ф. Н. Шемякин // Проблемы восприятия пространства и времени. — Л.: ЛГУ, 1961. — С. 87-89.
6. Шрамм А. Н. Семантика качественных прилагательных (на материале современного русского языка) / А. Н. Шрамм. — Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. — 134 с.
7. Щєбликіна Т. А. Роль параметричних прикметників із просторовою семантикою у формуванні лінгвального образу світу: автореф. дис... канд. філол. наук / Таміла Анатоліївна Щєбликіна; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. — Х., 2001. — 16 с.
8. Collins English Dictionary. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com>.
9. Merriam-Webster Dictionary. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com>.

|

← **Отформатировано:** Отступ: Первая строка: 0 см